

Sverige och Polen i historiskt perspektiv

*Bortom stereotyper*¹

KRISTIAN GERNER & KLAS-GÖRAN KARLSSON

Vad är Sverige, vad är Polen?

ETT NÄT av privata kontakter, vetenskapligt utbyte, handel, samfärdsel och turism förenar i vår tid människor i staterna Polen och Sverige. Så har det varit nästan alltid under det gångna årtusendet. Under de senaste drygt hundra åren har det funnits en speciell förenande länk, de 'polska judar som invandrat till Sverige.

I september 1939 inträffade ett tvärt avbrott i de flesta kontakterna genom Tysklands överfall på och ockupation av Polen, tätt följt av Sovjetunionens erövring av Polens östliga områden. Efter kriget blev Polen en del av det socialistiska blocket. Den socialistiska statens inskränkningar i individernas rörelsefrihet försvårade de personliga kontakterna mellan medborgarna i de två staterna, särskilt under den stalinistiska perioden fram till mitten av 1950-talet. Kontakterna skedde under denna tid huvudsakligen inte mellan självständiga människor utan mellan staterna Sverige och Polen. Inom kulturlivet och vetenskapen blev de polska individerna representanter för Polen och enskilda svenskar betraktades som representanter för Sverige.

Om man skall se till historien är det dock inte staternas kontakter som har varit det primära i människornas liv. Vad svensk-polska historiska relationer handlar om är förhållandet och förbindelserna mellan de människor som haft sin hemvist inom de territorier med skiftande politiska gränser som burit namnen Polen respektive Sverige.

---

¹ Denna uppsats författades inför Polenåret 1999 på uppdrag av Svenska Institutet för att spridas som en broschyr i Sverige och, översatt till polska, i Polen. Institutet godtog produkten, men utgivningen och översättningen stoppades emedan Sveriges ambassad i Warszawa ansåg sig inte kunna medverka till distributionen därför att man ansåg att judar och antisemitism tog för stort utrymme i texten. Slavica Lundensia 20, 2000, ss. 15-27

Förhållandet mellan svensk och polsk kultur har genom seklerna varit nära och fjärran på en och samma gång. Enskilda polacker och svenskar har haft nära kontakter. Kunskaperna om den andres kultur har dock begränsats till vissa kretsar. De polska och svenska kulturerna är givetvis nära befryndade inom ramen för den västkristna civilisationen, men de är också varandras kontraster, inte minst när det gäller politiska traditioner. Polackerna har de senaste tvåhundra åren haft en mera dramatisk historia än svenskarna. Polen existerade inte som stat mellan 1795 och 1918 och mellan 1939 och 1944, och fram till 1989 var staten politiskt starkt beroende av Sovjetunionen. Sverige fick efter förlusten av den östra rikshalvan Finland år 1809 en fredlig och lugn utveckling utan större dramatik. Unionen med Norge 1814-1905 och det slutliga upphörandet av alla politiska och territoriella konflikter med Danmark efter 1814 bidrog till att under 1800-talet den svenska nationella identiteten fick en dubbel karaktär av både svenskhet och skandinavism. Upplösningen av unionen med Norge år 1905 skedde på fredlig väg.

Skandinavien, som i vid mening omfattar även Finland och Island, har danska, norska och svenska som umgängesspråk. Något av de tre närbesläktade språken talas av alla isländska politiker och intellektuella, och de flesta finska intellektuella och politiker förstår svenska mer eller mindre bra. Gemensam äldre historia, den lutherska religionen och rättstraditionerna liksom otaliga familjeband förenar Sverige och Finland. Det finns en svensk minoritet på omkring 250 000 människor i Finland och ungefär lika många finska invandrare i Sverige. De nordiska länderna har dessutom sedan årtionden passfrihet sinsemellan, gemensam arbetsmarknad och ett tätt nät av icke-statliga nordiska sammanslutningar, inte minst inom kulturens och vetenskapens område. De skandinaviska Polenforskarna utgör exempelvis en tätt sammanhållen gemenskap inom ramen för den nordiska slavistiken och östeuropaforskningen. Det finns många subtila kulturella skillnader mellan danskar, norrmän, svenskar, islänningar och finnar och enskilda individer hyser ofta fördomar mot de andra folken, men varken skillnader eller fördomar är starkare än de som finns mellan regioner och folkgrupper inom gränserna för territorialstater som Tyskland, Frankrike eller Polen.

Insikten om att det nordiska utgör en kulturell enhet utöver det rent geografiska kommer till uttryck i titlarna till två polska monografier från 1970-talet, *Polen-Skandinavien under 1800- och 1900-talen*, en essäsamling av Tadeusz Cieślak, och *Ett årtusende avpolsk-*

skandinaviska kulturella förbindelser, en kronologisk framställning av Kazimierz Ślaski. För Ślaski var det självklart att invånarna i vad som idag är Litauen, Västvitryssland och Västukraina är en del av relationerna, men som "polska". Ett av hans exempel på ett svenskt inflytande på polsk kultur är egentligen ett uttryck för gemensam delaktighet i en europeisk civilisation, nämligen Stanisław Bonifacy Jundziłłs bok *Beskrivning av de naturligt växande plantorna i provinsen Storfurstendömet Litauen enligt Linnés system*, utgiven i Vilnius, det vill säga i Litauen, år 1791.² Som framgår av detta är den polska historiska kulturella gemenskapen större än vad som begränsas av det strikt polska och innefattar även det som idag benämns litauiskt, ukrainskt och vitryskt. Det är betecknande att Polens nationalskald, Adam Mickiewicz, har en motsvarande ställning även i litauisk och vitrysk tradition och dessutom står staty i Lwów i Ukraina. Mickiewicz uttryckte dessutom hög uppskattning av judarna i Polen. Han är en symbol för den gamla flernationella, etniskt och religiöst toleranta polska traditionen.

Sverige har genom historien varit en östersjömakt. Polen har främst orienterats mot väster, öster och söder, medan Östersjön har spelat en mindre roll. Det polska statliga intresset för Sverige har därför varit mera begränsat än Sveriges för Polen. Polen var för det svenska stormaktsväldet en del av dess ekonomiska och militära närområde, medan Sveriges skandinaviska kärnområde ur polsk synvinkel låg i periferin. Militärt och politiskt har denna asymmetri kommit till uttryck i att det mestadels är Sverige som har varit aggressivt och eftersträvat politiskt inflytande över Polen, medan Polen har måst försvara sig mot svenska attacker. Viktigt i sammanhanget är också att under 1800-talet, då det moderna nationalmedvetandet utvecklades i de europeiska kulturerna, Polen inte fanns som stat. Polackerna var upptagna av sin kamp mot Ryssland och Preussen. Galizien i det mindre repressiva Österrike med städerna Lwów och Kraków i spetsen blev de viktigaste centra för det fria polska kulturlivet. Orienteringen var centraleuropeisk snarare än baltisk.

Enheter med en officiell identitet som "Svea rike" respektive "Polska" träder in i historien som stater ungefär samtidigt omkring år 1000. Det sker i samband med att den mäktigaste lokale hövdingen i malarlandskapen respektive i Poznan-området antar kristendomen.

---

² *Opisanie roślin 10 prowincyi W. X. Litewskiego naturalnie roznących, według układu Linneusza*. Wilno 1791.

Påven i Rom blir andligt överhuvud. De av maktstrider mellan stormännen präglade rikena Sverige och Polen blir delar av den västkrist-na civilisationen. De står utanför det tyskromerska kejsarriket och bygger från senmedeltiden upp egna imperier, Sverige i Östersjöområdet, Polen mellan Östersjön och Svarta havet.

Polacker och svenskar har under större delen av den kända historien levt som medlemmar i en mångspråkig och flerkonfessionell östersjögemenskap. Det var först under historieromantikens 1800-tal som ett nationalistiskt perspektiv slog igenom i synen på den egna kulturen och på omvärlden och Polen och Sverige kunde uppfattas som storheter med en snäv, exklusiv identitet. Det fanns i denna bild liten plats för något finskt eller litauiskt, ryskt eller tyskt eller för uppfattningen att individerna inte främst var "polacker" eller "svenskar", utan konstnärer, bönder, politiker, arbetare, köpmän, industriidkare, bankirer, fiskare och så vidare. Den svenska skalden Esaias Tegnér's ord från dikten "Svea" i början av 1800-talet att "all bildning står på ofri grund till slutet, /blott barbarit var en gång fosterländskt" glömdes bort när man började odla det specifikt nationella på bekostnad av det gemensamt europeiska som förenar olika folk.

Begreppen Polen och Sverige hade ett större innehåll i äldre tid än idag. Sverige inbegrep Finland, och Polen omfattade även Litauen. En viktig mötesplats för polskt och svenskt var Riga i provinsen Livland, en stad som idag är Lettlands huvudstad men som efter den tyska ordensstatens upplösning i mitten av 1500-talet tillhörde Polen fram till 1621 och därefter i nästan nittio år Sverige. Det är betecknande att den första kända polsk-svenska ordboken egentligen är tysk-svensk-polsk-lettisk: *Wörter-Büchlein, wie etzliche gebräuchliche Sachen auff Teutsch, Schwedisch, Polnisch und Lettisch, zu benennen seynd* (1705). Författaren var en tysk präst i Riga, Liborius Depkin.

Gemensam historia

Arkeologiska vittnesbörd visar dels att kontakterna mellan polacker och svenskar var mycket väl utvecklade redan under förhistorisk tid, dels att dessa förbindelser var dubbelriktade. Både ortnamnsforskning och utgrävningar har givit vid handen att västslaver var ett vanligt förekommande inslag i bosättningar och på handelsplatser i södra Skandinavien, bland annat i skånska Mölleholmen, särskilt i slutet av

900- och början av 1000-talet. I tidigmedeltida polska handels- och hantverkscentra som städerna Truso och Wolin var skandinaver sedan 800-talet regelbundet återkommande gäster och handelspartners. Vissa arkeologer hävdar till och med att det existerade permanenta skandinaviska bosättningar inom det västslaviska Östersjöområdet. Kustleden från Hedeby i Sydsvensland till Truso, som engelsmannen Wulfstan beskrivit i en välkänd kröniketext från 800-talets slut, tillhörde de mest trafikerade på Östersjön. På utgrävningsplatserna har också påträffats fynd från det kievryska riket, Bysans och Orienten, vilket indikerar att dessa kusthandelscentra stod i förbindelse med ett område vida större än bara Östersjöregionen.

Latinet var som kyrkans och lärdomens språk gemensamt för medeltidens svenskar och polacker och möjliggjorde direkta kontakter mellan elitgrupper på båda sidor Östersjön. Successivt kom emellertid kontakterna mellan det skandinaviska och polska alltmer att förmedlas via det tyska kulturområdet. Polska städer som Gdańsk och Elbląg och svenska städer som Visby och Kalmar knöts under högmedeltiden samman med kommersiella och kulturella band som utgick från Lübeck och Hansaförbundet. Det tyska ordet *Handel* var ett av många begrepp som avsåg kommersiell verksamhet och stadsbyggnad som införlivades med både svenskan och polskan.

Det var sålunda i Östersjöområdet som staterna Sverige och Polen möttes, samverkade och konkurrerade. Dynastiska giftermål och handel växlade med krig och plundring. Relationerna mellan svenskar och polacker förblev dock relativt okomplicerade fram till slutet av 1500-talet. Gdańsk/Danzig involverades i mitten av 1400-talet i den svenska inrikespolitiken sedan Karl Knutsson (Bonde) försökt få stöd för sina anspråk på Sveriges krona från handelsstäderna längs Östersjöns sydkust. Han lyckades emellertid inte nå någon större uppslutning, vilket sannolikt hänger samman med det tidigare nämnda begränsade intresset i Polen för de svenska affärerna. År 1457 flydde Karl Knutsson till Gdańsk, varifrån han med brev och hotelser försökte återvinna sin förlorade ställning gentemot den danske unionskungen och motståndarna inom den svenska högadeln. Återkallad till den svenska tronen lämnade han Polen 1464.

Under 1500-talets senare hälft komplicerade de dynastiska förvecklingarna de internationella relationerna. Kung Erik XIV:s bror Johans självständiga östersjöpolitik som hertig av Finland och giftermål med den polske kungens syster Katarina Jagellonica var uttryck för ett försök att skapa en polsk-svensk front mot både Moskva och

det tyska inflytandet. Som kung Johan III hade Johan även efter Katarinas död kvar ambitionerna för sonen Sigismunds räkning, men Johans politik mötte motstånd från den tredje brodern, hertig Karl. Resultatet av den tilltänkta *unionen* mellan ätterna Vasa och Jagello blev därför upprepade krig mellan Sverige och Polen i mer än hundra år. Dessa krig har genom propagandans och historieskrivningens inverkan lämnat bestående spår i det folkliga medvetandet i båda länderna. Svenskarna framstår för polackerna som plundrare och mördare - vilket de svenska trupperna faktiskt var - och polackerna skildras i svensk litteratur som jesuitiska ränksmidare.

Om man ser till sakhistorien inleds motsättningarna mellan svenskt och polskt då Johan III:s och Katarina Jagellonicas son Sigismund år 1587 väljs till kung av Polen och år 1592 ärver den svenska kronan efter faderns död. Johans maktlystne broder Karl tar makten i Sverige och genomdriver på Uppsala möte år 1593 att den lutherska läran befästs. I Polen däremot stärks den katolska kyrkans ställning. Unionen i Brest år 1596 markerar statens katolska karaktär när de ortodoxa undersåtarna tvingas in i den romerska kyrkan som så kallade uniater.

Sigismund försöker med vapenmakt återta sin lagliga makt i Sverige, men hans trupper besegras i slaget vid Stångebro i Östergötland år 1598. Han tvingas dra sig tillbaka men förfäktar anspråket på Sveriges tron till sin död år 1632. Efter Sigismunds reträtt är det svenska trupper som med början under dennes kusin, konung Gustav II Adolf, upprepade gånger härjar, bränner och plundrar i Polen. Karl X Gustavs polska krig åren 16[^]-60 har gått till den polska historien under namnet Syndafloden, förevigat i Henryk Sienkiewicz historiska roman med samma namn. Det slutade med freden i Oliwa, som innebar att Polen avsåde sig Sigismunds gamla anspråk på den svenska kronan. Åren 1700-1706 är det Karl XII:s trupper som, efter det att Polens kung August den starke börjat krig mot Sverige, tågar kors och tvärs genom landet, plundrande och mördande. "De svenska ockupationstruppernas verksamhet drabbade starkt alla samhällsskikt och framkallade förbittring och hat till hela folket", påpekar den polske historikern Kazimierz Śląski. När Karl år 1704 lyckas fördriva August och få sin kandidat till den polska tronen, Stanisław Leszczyński, vald till kung och när år 1706 England, Nederländerna, Preussen och kejsaren erkänner denne, har situationen från 1590-talet spegelvänts. Det är Sverige som försöker få politiskt inflytande i Polen.

Efter Karl XII:s nederlag mot tsar Peter av Ryssland vid Poltava år 1709 och freden mellan Sverige och Ryssland i Nystad år 1721 är Sverige borta som stormakt i Östersjöområdet. Samtidigt fortsätter Polens politiska försvagning. Delningarna åren 1772, 1793 och 1795 leder till statens försvinnande. Delarna uppgår i Preussen (efter 1871 Tyska riket), Österrike och Ryssland. Den finländske författaren Zacharias Topelius, som med *Fältskärens berättelser* har färgat generationer svenskars bild av de stora krigen, kommenterar Karl XII:s envetna strävanden att avsätta kung August av Polen med orden att politiken ledde till "Polens fördärv, Sveriges nederlag, Finlands förlust.

På skilda vägar

I Polen florerade ännu under 1800-talet uttrycket "ond som en svensk" (*Zły jak Szwed*) som en påminnelse om Karl X Gustavs och Karl XII:s ödeläggande fälttåg i Polen. Topelius ord ger ändå uttryck för insikten att Sveriges och Polens öde fram till denna tid var nära länkade och att länken framförallt utgjordes av Sveriges östra rikshalva, Finland. Det hade ju även varit hertig Johans bas för dennes polska politik. Även Litauen var en viktig länk. Ätten Jagello kom ju därifrån, liksom den i polsk historia likaledes mycket betydelsefulla ätten Radziwiłł. Janusz Radziwiłł ingick under Karl X Gustavs krig år 1655 för Litauens räkning en - mycket kortvarig - union med Sverige.

De etniska nationsbyggnadsbegreppen under 1800-talet fick en övergripande utformning i panslavismen och skandinavismen. Eftersom Ryssland var panslavismens centrum och ryssarna framstod som polackernas värsta förtryckare, blev panslavismen inte en betydelsefull ideologi i Polen. Skandinavismen däremot satte bestående spår i den svenska identitetsbildningen. Den svenska nationalismen och skandinavismen var båda frihetsdoktriner i Herders anda. Det var därför självklart för svenska, danska och norska intellektuella att inte betrakta polackerna som fiender utan tvärtom att uttrycka sympati för deras försök att hävda sitt politiska oberoende gentemot tyskar och ryssar. Tadeusz Kościuszko hyllades som en hjälte när han efter att ha besegrats och tillfångatagits av Katarina II:s trupper, men därefter efter

hennes död släppts fri, via Åland reste till Sverige i december 1796 och tillbringade vintern 1797 i Stockholm. Han var på väg till England.

Studenter från Lund anslöt sig som frivilliga till novemberupproret i Polen år 1830 och sympatyttringar för Polen publicerades i den liberala pressen i de skandinaviska länderna. Januariupproret 1863 hälsades också med sympati bland skandinaviska intellektuella medan de svenska och danska regeringarna höll en låg profil. Därefter sker i tecknet av det enade Tysklands framträdande som stormakt vid Östersjön och den i början av 1900-talet allt klarare motsättningen mellan Tyskland och Ryssland betydelsefulla förskjutningar i svensk ideologi och politik. De ekonomiska och vetenskapliga kontakterna med Berlin och Sankt Petersburg i kombination med den svenska neutralitetspolitiken skjuter undan den polska problematiken ur synfältet. Först världskrigets utbrott år 1914 medför ett förnyat intresse för polackernas öde.

Under 1800-talet var förbindelserna med nödvändighet icke-stat-liga, eftersom Polen inte fanns som stat och eftersom Ryssland och Preussen saknade anledning att uppmuntra polska förbindelser med omvärlden. Samtidigt som polsk litteratur och konst uppskattades i Sverige befästes så småningom bilden av det polska området, särskilt ryska Polen, som efterblivet och smutsigt. Till detta kom att de så kallade östjudarna i Sverige blev föremål för samma antisemitiska beskrivningar som i Tyskland. Exempel är Anton Nyströms och Fredrik Bööks vitt spridda skildringar av Polen från 1900-talets fyra första decennier. De kom i viss utsträckning att påverka den svenska bilden av Polen under mellankrigstiden men motverkades av de positiva skildringarna av Polen hos Alfred Jensen, Karl Gustav Fellenius och Marika Stiernstedt, liksom hos Nyström då han skrev om polsk historia och kultur och inte om landets judar.

Jensen gav år 1918 tillsammans med Stockholms överrabbin Marcus Ehrenpreis i serien Nationernas bibliotek ut antologin *Polackerna*, en bred och medkännande plädering för Polens och det polska folkets sak. Han presenterade och översatte också polsk litteratur och skrev om polsk historia. Fellenius, aktiv i det år 1926 grundade Polsk-svenska sällskapet, gav ut skrifter om polsk-svenska relationer och stödde aktivt med penningmedel polsk kultur, särskilt den protestantiska församlingen i Cieszyn. Marika Stiernstedt var polska på mödernet och engagerade sig djupt i Polens öden fram till sin död år 1951. 1946 gav hon ut den i Sverige kontroversiella boken

Polisk revolution, där hon skrev positivt om den nya, protosocialistiska ordningen. Det måste framhållas att Stiernstedt inte var någon okritisk beundrare av kommunismen. Tvärtemot vad Tadeusz Cieślak påstår i sin skrift om Polen och Skandinavien var Stiernstedts bok om Sovjetunionen från år 1935 mycket kritisk mot diktaturen, terrorn och den andliga likriktningen där. På tröskeln till andra världskrigets utbrott gav förre svenske militärattachén i Warszawa, Erik De Laval, ut en beundrande biografi över marskalk Józef Piłsudski. De Laval jämställde Piłsudskis roll som "riksbyggare" med den svenske kungen Gustav Vasas roll på 1600-talet. Perspektivet var ett uttryck för en medveten vilja att finna paralleller i polsk och svensk historia och därmed frammana känslan av likheter i öde.

Den svenska nationella identiteten präglades under mellankrigstiden av en identifiering med Norden och ett klart avståndstagande från stormaktstidens östersjöorientering. De tre baltiska staterna och det återuppståndna Polen betraktades av svenska politiska makthavare och diplomater som instabila statsbildningar som skulle få svårt att hävda sig när väl Tyskland och Ryssland (Sovjetunionen) hade återhämtat sig efter krig och revolution. Svenska affärsmän och företag intresserade sig för Polen, exempelvis telefonbolaget LM Ericsson och "tändstickskung" Ivar Kreuger, vilken 1924 beviljade Polen ett lån mot rättigheter till tändsticksmonopol. Den polske utrikesministern Józef Beck's försök till en aktiv östersjöpolitik med svensk medverkan möttes dock med kallsinne från det strikt neutralitetspolitiska Sverige. Den polske historikern Jan Szymański har i en i Sverige publicerad uppsats på grundval av studier i svenska arkiv framhållit att Beck's och den polska diplomatins ljusa bild av effekterna av Beck's besök i Sverige i maj 1938 var ogrundad. Bilden av Polen var förhållandevis mörk, inte bara på grund av en realistisk svensk bedömning av Polens utrikespolitiska läge efter Münchenkrisen hösten 1938 utan även som ett resultat av rapporteringen om den allt öppnare och brutalare polska antisemitismen under 1930-talet. Om detta skrevs såväl i icke-offentliga diplomatrappporter som i tidningspressen.

Polens lidande under andra världskriget och under sovjettiden framkallade sympatyttringar bland svenska intellektuella, men det officiella Sverige iakttog hela tiden alltfört realpolitiskt betingad neutralitet. Polsk litteratur, film och musik, teater och grafisk konst blev från slutet av 1950-talet känt och uppskattat i Sverige liksom i övriga demokratiska stater i Västeuropa. Andrzej Wajda, Roman Polański och Krzysztof Penderecki blev bekanta namn även i Sverige.

Särskilt

Wajdas filmer, av vilka både tidiga som *Medan döden väntar (Kanal)*, *Aska och Diamanter* och senare som *Marmormannen*, *Järnmannen* och *En krönika om kärlek* blev omskrivna, har bidragit till att forma ett par generationer filmintresserade svenskars bild av Polens moderna historia.

Ett genombrott för ett aktivt officiöst engagemang i Sverige för polackernas kamp för demokrati och rätt kom tack vare Solidaritets fredliga revolution i Polen år 1980. Särskilt efter införandet av undantagstillståndet den 13 december 1981 fick det suspenderade Solidaritet stöd av LO, det mäktiga svenska fackförbundet som står det socialdemokratiska partiet mycket nära. En akt av solidaritet med de kämpande demokratiska krafterna i Polen var också att svenska och polska intellektuella i Stockholm gemensamt gav ut årsboken *Hotel Örnsköld* med polskt material översatt till svenska. Sveriges statsminister 1969-76 och 1982-86 Olof Palme åtnjöt stort anseende i Polen som företrädare för en, kanske en smula idealiserad, tredje väg mellan kapitalism och sovjetsocialism, den demokratiska svenska socialstaten.

Under 1900-talet har det tre gånger kommit vågor av invandrare ur polsk miljö till Sverige. Det handlar då framförallt om judar. Decennierna före första världskriget stannade en del av de judar som av politiska och ekonomiska skäl utvandrade från det ryska Polen i Sverige, vid det andra världskrigets slut kom överlevande polska judar från koncentrationslägren till Sverige, och i samband med regimens antisemitiska kampanj i Polen år 1968 och följande år, kom polska judar som politiska flyktingar till Sverige. Så länge som dessa judar och deras förfäder levde i Polen erkändes de inte av flertalet katoliker som en del av det polska, men som medborgare i Sverige har de bidragit till att öka kunskaperna om Polen och till att förmedla polskt kulturgods i Sverige. Dessutom har efter 1989 några polska historiker tagit upp det judiska som en viktig del av Polens historia. Ur detta nya perspektiv uppfattas givetvis judar av polsk härkomst i Sverige som en förenande länk mellan de två länderna. Samtidigt är denna judiska förbindelselänk en del i ett allmänt närmande mellan Sverige och Polen under 1990-talet. Till Sverige inflyttade polacker, som inte är judar, och svenska företags verksamhet i Polen har bidragit verksamt till att vidga kontaktytorna.

Att en viktig förbindande länk mellan det svenska och det polska samhället finns i det judiska hänger samman med Centraleuropas dramatiska historia och med Sveriges ställning som en fredens och

fridens domän under 1900-talet. Ett mycket mörkt kapitel i historien har genom sina efterverkningar skapat en förtrogenhet med polsk kultur i Sverige, som givetvis är något positivt. Ett konkret uttryck för erkännandet av det betydelsefulla i denna aspekt av de polsk-svenska förbindelserna var konferensen "Jews and Christians: Who is your neighbour after the Holocaust?" som arrangerades av Polska Institutet i Stockholm år 1996. De polska bidragen väjde inte för att ta upp känsliga, rent av kontroversiella frågor som antisemitismens roll i Polens historia och den katolska kyrkans långa väg till ett entydigt avståndstagande från antisemitismen. Det är mot bakgrund av denna smärtsamma historia betydelsefullt att påven Johannes Paulus II - den förre polske kardinalen Karol Wojtyła - mera kraftfullt än någon tidigare påve har fördömt antisemitismen som en synd mot både Gud och människor.

Som från Sverige särskilt väl synliga strålande fixstjärnor över den polska 1900-talshistorien lyser de fem nobelpriserna i litteratur till författare från Polen, Henryk Sienkiewicz, Władysław Reymont, Isaac Bashevis Singer, Czesław Miłosz och Wisława Szymborska och fredspriset från den norska nobelkommittén till Solidaritetsledaren Lech Wałęsa år 1983. Genom det intresse för författarskapen som automatiskt följer med nobelpriset har den bildade allmänheten i Sverige fått en bild av Polens krigiska äldre historia (Sienkiewicz), dess sociala förhållanden i slutet av 1800-talet (Reymont), de historiska judiska miljöerna (Singer), Vilnakulturen, Polens plats i Europa och stalinismen (Miłosz), den samhällskritiska poesin (Szymborska) och den moderna politiska historien (Wałęsa).

En rad svenska slavister (Nils Åke Nilsson, Lennart Kjellberg, Per-Arne Bodin, Lars Kleberg och andra), översättare (Anders Bodegård, Stellan Ottosson och andra), och journalister (Kjell Albin Abrahamsson, Mika Larsson och andra), liksom intellektuella invandrare från Polen (Adam och Dorotea Bromberg, Michał Bron Jr, Joanna Helander, Józef Lewandowski, Jakub Świącicki, Maciej Zaremba och andra), har på bred front fört ut kunskap om Polens historia, politiska liv och kultur till svenska läsare, alltifrån översättningar av Adam Mickiewicz till presentationer av samtida polsk kultur. En särskild insats har gjorts av docenten vid Uppsala universitet Andrzej Nils Ugglar. Förutom översättningar och egna monografier om polsk litteratur och polsk-svenska relationer har han med

början år 1993 varje år givit ut årsboken *Acta Sueco-Polonica*. Ugglas seminarium i Polens kultur och historia fungerar sedan många år som ett intellektuellt centrum för polsk kultur i Sverige.

Författare som August Strindberg, Selma Lagerlöf och Astrid Lindgren och filmskaparen Ingmar Bergman samt musikgruppen ABBA är givetvis välkända representanter för svensk kultur i Polen liksom annorstädes, men för övrigt är det närmast vid de större polska universiteten som man kan märka någon svensk kultur i Polen. I Gdańsk, Poznań och Kraków finns skandinaviska institutioner där utbildning ges i svenska. Det existerar ett polsk-svenskt sällskap med föreningar i båda länderna, i Polen särskilt i Wrocław. Till detta kommer det internationella nätverk av förbindelser inom ekonomi och vetenskap där svenska och polska medborgare ingår tillsammans med medborgare från andra stater i Europa och världen.

Svenskar och polacker deltar efter 1989 precis som i tidigare skeden av historien i en gemensam europeisk kultur och de alltmera utvecklade nutida förbindelserna bör ses i detta större perspektiv. År 1999 gjorde den svenska regeringen emellertid en särskild satsning på "Polen i fokus" för att "förstärka och vidareutveckla kontakterna länderna emellan". Som en första programpunkt besökte den svenska kulturministern i början av året Auschwitz och Birkenau. Besöket var i sig värdefullt och knöt väl an till det officiella Sveriges engagemang för Förintelsen och dess otaliga offer. Det var också ett viktigt uttryck för det gemensamma svenska och polska intresset att bekämpa antisemitism och annan rasism. Med denna handling visade den svenska regeringen både förståelse för vilken stor och smärtsam fråga antisemitismen är i dagens Polen och insikt om hur viktigt det är att alla de i Polen som bekämpar antisemitismen får stöd i ambitionen att skapa ett mera harmoniskt samhälle och en positiv bild av sitt land.

UPPSALA • LUND

Referenser

- Acta Sueco-Polonica*, I-. Uppsala 1993-.
Cieślak, T.: *Polska-Skandynawia w 19. I 20. wieku: szkice historyczne*. Warszawa 1973.
De Laval, E.: *Markalk Piłsudski*. Stockholm 1939.

- Depkin, L.: *Wörter-Büchlein, wie etzliche gebräuchliche Sachen auff Teutsch, Schwedisch, Polnisch und Lettisch, zu benennen seyha*. Riga 1705.
- Hotel Örnsköld: polsk dikt och debatt*, 1-5. Stockholm 1984-89.
- Jensen, A. & Ehrenpreis, M., red. : *Polackerna* (= Nationernas bibliotek 2). Stockholm 1918.
- Śląski, K.: *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*. Warszawa, Kraków • Gdańsk 1977.
- Stiernstedt, M.: *Polsk revolution: nödvändig, patriotisk, obarmhärtig, oblodig*. Stockholm 1946.
- Szymański, J.: Polska-Szwecja: W cieniu wydarzeń europejskich XIX i XX wieku/Polen och Sverige i skuggan av Europas 1800-och 1900-talshistoria. *Szwecja-Polska: Lata rywalizacji i przyjaźni/Polen och Sverige: År av rivalitet och vänskap*, red. J. Nicklasson-Młynarska. Stockholm 1999, 50-67.
- Topelius, Z.: *Fältskärens berättelser*, 1-5. Stockholm 1853-1867.